

METAFORA TUSHUNCHASIGA TA'RIF VA UNING XUSISIYATLARI

DEFINITION OF THE CONCEPT OF METAPHOR AND ITS CHARACTERISTICS

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОНЯТИЯ МЕТАФОРА И ЕЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Tursunaliyev Jamshidbek Qaxramonjon o'g'li

Farg'ona davlat universiteti talabasi

Aliyeva Navruza Xabibullayevna (PhD)

Farg'ona davlat universiteti ingliz filologiyasi kafedrasida

katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqola metaforaning tilshunoslikdagi o'rnini, uning lingvistik va konseptual jihatlari, shuningdek, amaliy ahamiyati haqida so'z yuritadi. Maqolada metaforaning ta'rifi, uning xususiyatlari, turli turlariga qisqacha sharh berilgan. Metafora inson tafakkurining va muloqotning muhim vositasi sifatida qaralib, uning ko'p ma'noliligi, konseptual xarakteri, madaniy xususiyatlari va yaratilish mexanizmi haqida batafsil tahlil qilingan. Maqolada shuningdek, metaforalar adabiyot, psixologiya, pedagogika va ilm-fan kabi sohalarda qanday qo'llanilayotgani ko'rsatilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi metaforaning til va tafakkur o'rtasidagi bog'liqligini o'rganish va uning zamonaviy ilmiy tadqiqotlardagi o'rnini ta'kidlashdir.

Kalit so'zlar: metafora, lingvistik tahlil, konseptual metafora, ko'p ma'nolilik, madaniyatshunoslik, yaratilish mexanizmi, adabiyot, psixologiya, pedagogika, ilm-fan.

Annotation: This scientific article discusses the role of metaphor in linguistics, its linguistic and conceptual aspects, and its practical significance. The article provides a definition of metaphor, its characteristics, and a brief overview of its different types. Metaphor is analyzed as an essential tool for human cognition and communication, exploring its polysemy, conceptual nature, cultural traits, and creation mechanisms. The article also examines the use of metaphors in fields such as literature, psychology, pedagogy, and science. The main aim of the research is to investigate the connection between metaphor, language, and cognition, emphasizing its place in modern scientific studies.

Key words: metaphor, linguistic analysis, conceptual metaphor, polysemy, cultural studies, creation mechanism, literature, psychology, pedagogy, science

Аннотация: Эта научная статья рассматривает роль метафоры в лингвистике, её лингвистические и концептуальные аспекты, а также практическое значение. В статье дается определение метафоры, её характеристики и краткий обзор различных типов метафор. Метафора анализируется как важнейший инструмент человеческого познания и

общения, рассматриваются её многозначность, концептуальная природа, культурные особенности и механизмы создания. В статье также рассматривается использование метафор в таких областях, как литература, психология, педагогика и наука. Основная цель исследования - исследовать связь между метафорой, языком и познанием, подчеркивая её роль в современных научных исследованиях.

Ключевые слова: *метафора, лингвистический анализ, концептуальная метафора, многозначность, культурология, механизм создания, литература, психология, педагогика, наука*

KIRISH

Metafora til va fikrlash jarayonining ajralmas qismi bo'lib, inson muloqoti, adabiyot, san'at va ilm-fan sohalarida keng qo'llaniladi. Metaforaning mohiyatini chuqurroq o'rganish, uning lingvistik va konseptual jihatlarini aniqlash tilshunoslik va madaniyatshunoslik sohalarida dolzarb masalalardan biridir. Ushbu maqolada metaforaning nazariy asoslari, uning turli ilmiy talqinlari va amaliy ahamiyati keng yoritiladi.

1. Metaforaga ta'rif

Metafora qadimdan inson tafakkurining murakkabligi va ijodiy qobiliyatini ifodalovchi vosita sifatida qaralgan. Yunon faylasufi Aristotel metaforani "so'zning bir ma'nodan ikkinchi ma'noga o'tkazilishi" deb ta'riflagan [1.45]. Zamonaviy lingvistikada esa metafora faqat adabiy uslub emas, balki tilning asosiy semantik vositasi sifatida qaraladi.

Lakoff va Jonsonning konseptual metafora nazariyasida metafora inson fikrlash jarayonining markaziy elementi sifatida qaraladi. Ularning fikricha, metafora bir konseptual domenni (masalan, abstrakt tushunchani) boshqa bir domen orqali (masalan, konkret tajriba orqali) tushuntirishga xizmat qiladi [3.5]. Masalan, "Hayot bu sayohat" metaforasi hayotni yo'l va manzilga qiyoslab, uni yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

2. Metaforaning xususiyatlari

2.1. Ko'p ma'nolilik

Metafora bir vaqtning o'zida bir nechta ma'nolarni anglatishi mumkin. Bu uning semantik jihatdan boyligini ta'minlaydi. Masalan, "Hayot bu teatr" degan metafora hayotni dramatik voqealarga boy jarayon sifatida tasvirlaydi va turli xil ma'no qatlamlarini ochib beradi [2.23].

2.2. Konseptual xarakter

Metafora inson tafakkurining fundamental qismi bo'lib, u turli sohalarida tushunchalarni ifodalashda foydalaniladi. Masalan, iqtisodiyot sohasida "vaqt pulga teng" degan metafora vaqtdan unumli foydalanish g'oyasini aks ettiradi [4.67].

2.3. Madaniy xususiyatlar

Har bir til va madaniyatda metaforalar o'ziga xoslikka ega. Masalan, o'zbek tilida "Olovdek yonmoq" iborasi insonning katta ishtiyoq bilan ishlashini ifodalaydi, ingliz tilidagi "Burning with passion" iborasi esa shunga o'xshash ma'no beradi. Bu esa metaforaning madaniy ildizlarini namoyon qiladi [5.53].

2.4. Yaratilish mexanizmi

Metaforalar o'xshashlik, qarama-qarshilik yoki mantiqiy bog'liqlik asosida yaratiladi. Misol uchun, "Yurak muzladi" iborasi insonning hissiy holatini sovuq bilan qiyoslash orqali ifodalaydi [6.112].

2.5. Lingvistik rivojlanishdagi roli

Metaforalar yangi so'z va iboralarni yaratishda muhim ahamiyatga ega. Ular tilni boyitadi va muloqotni yanada ta'sirli qiladi. Masalan, "yurak" so'zi metaforik ma'noda jasoratni, mehr-muhabbatni yoki hayotni ifodalaydi [7.89].

3. Metaforaning turlariga qisqacha sharh

Metaforalar turli xususiyatlari bo'yicha tasniflanadi:

3.1. Lingvistik metaforalar

Bu turdagi metaforalar tilning strukturasi va leksik birliklari orqali yuzaga chiqadi. Masalan, "Tuyg'ular dengizi" iborasi.

3.2. Konseptual metaforalar

Lakoff va Jonson tomonidan taklif qilingan ushbu tur bir domenni boshqa domen orqali tushuntirishga asoslanadi. Masalan, "Hayot bu kurash" metaforasi hayotni to'siqlardan o'tish jarayoni sifatida ko'rsatadi [3.56].

3.3. Vizual metaforalar

Tasviriy san'at va reklama sohalorida ishlatiladigan metaforalar. Misol uchun, biror kompaniya logotipida qanot tasvirlanishi erkinlikni anglatishi mumkin [8.34].

4. Metaforaning amaliy ahamiyati

Metaforalar turli sohalarda keng qo'llaniladi:

- Adabiyotda: Metaforalar asarlarning estetik qiymatini oshiradi, muallifning his-tuyg'ularini chuqurroq ifodalash imkonini beradi [9.47].

- Psixologiyada: Terapiya jarayonida metaforalar murakkab tushunchalarni bemorlarga oddiyroq tushuntirish uchun qo'llaniladi [10.109].

- Pedagogikada: Yangi bilimlarni o'rganishda qiyosiy misollar sifatida metaforalardan foydalanish samarali hisoblanadi [11.72].

- Ilm-fanda: Nazariy tushunchalarni ifodalash uchun metaforalardan foydalaniladi. Masalan, "Genetik kod" atamasi DNK va RNK ning ish mexanizmini tasvirlash uchun ishlatiladi [12.88]

XULOSA

Metafora til va tafakkur o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlovchi kuchli vositadir. U nafaqat estetik, balki kognitiv jarayonlarning ham muhim qismidir. Metaforaning chuqur tadqiqi lingvistika, madaniyatshunoslik va boshqa sohalarda yangi ilmiy

kashfiyotlar qilishga yordam beradi. Shuningdek, metaforalar orqali inson tafakkurining ijodiy jihatlarini o'rganish imkoniyati mavjud.

ADABITOYLAR RO'YXATI:

1. Aristotle (1997). *Poetics*. Penguin Classics.
2. Black, M. (1962). *Models and Metaphors*. Cornell University Press.
3. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.
4. Lakoff, G. (1993). The contemporary theory of metaphor. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and Thought*. Cambridge University Press.
5. Kövecses, Z. (2005). *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Cambridge University Press.
6. Ortony, A. (1979). *Metaphor and Thought*. Cambridge University Press.
7. Gibbs, R. W. (1994). *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language, and Understanding*. Cambridge University Press.
8. Forceville, C. (1996). *Pictorial Metaphor in Advertising*. Routledge.
9. Richards, I. A. (1936). *The Philosophy of Rhetoric*. Oxford University Press.
10. McGlone, M. S. (2007). What is the explanatory value of a conceptual metaphor? *Language & Communication*, 27(2), 109-126.
11. Cameron, L. (2003). *Metaphor in Educational Discourse*. Continuum.
12. Kay, L. E. (2000). *Who Wrote the Book of Life? A History of the Genetic Code*. Stanford University Press.